

РОЛЬ ЗАЛУЧЕНОСТІ ДО МУЗИКИ У ПІДТРИМЦІ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Лук'янченко Ольга Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент,

*доцент кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Актуальність дослідження. Повномасштабна війна в Україні спричинила масштабні процеси внутрішнього переміщення, що мають глибокі соціальні, психологічні та освітні наслідки для дітей. За даними ЮНІСЕФ (2024) після лютого 2022 року вимушеного внутрішнього переселення зазнали 39% українських сімей, в той же час 84% переселенців із Донбасу досі живуть далеко від місць свого попереднього проживання. В умовах війни поряд з проблемою пошуку безпечного проживання також вразливою сферою є освіта дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Данні ЮНІСЕФ (2024) констатують, що 37% дітей-ВПО не мають доступу до дошкільної освіти, а 69% школярів віком від 6 до 17 років навчаються онлайн в школах, де вони проживали до війни [1, с. 12]. Такі вражаючі факти свідчать про серйозні виклики для нашого суспільства. Великий відсоток визначеної категорії дітей не залучена до регулярного навчання, що призводить до втрати соціальних контактів і підвищеного рівня тривожності. Поряд з наявністю емоційного виснаження, стресу і почуття невизначеності такі діти не мають доступу до систематичної психосоціальної підтримки ні зі сторони приймаючих громад, ні від приймаючої освітньої спільноти. Як правило, проблеми дітей із сімей ВПО вирішуються їх батьками за наявності їх можливостей і рівня їх освіченості.

Поряд з тим, зарубіжний досвід накопичив певний арсенал наробок щодо психосоціальної підтримки та забезпечення освітніх потреб дітей що перебувають в умовах війни на прикладі Балканських країн, Сирії, Уганди тощо.

Аналіз наукових досліджень. У науковому вітчизняному полі поняття «резилієнтності» розглядається як життєстійкість і досліджено у ряді психологічних досліджень, а саме: Г. Лазос, О. Кокун, Т. Мельничук (концептуальні питання досліджуваного феномену);

Т. Титаренко, Чиханцової О., Гуцол К. (в аспекті соціально-психологічного супроводу постраждалих унаслідок травматизації війною); С. Кузіковим і Т. Щербак (резиліентність педагогічних кадрів) та інші.

Базовою концепцією для даного дослідження обрано концепцію американської дослідниці А. Masten [9] про моделі адаптивної поведінки дітей під час взаємодії зі стресом. Дослідниця протягом десятиліть досліджувала різні контексти, які впливають на резиліентність особистості. Серед них вона виділяє соціально-екологічний, культурний, поведінковий (риси темпераменту) тощо. Згідно з підходом А. Masten [8, 9] індивідуальна здатність людини до резиліентності визначається функціонуванням взаємопов'язаних захисних адаптивних систем, які перебувають у постійному русі та взаємодії. Ці системи сформовані у процесі біологічної та культурної еволюції людства. До них належать тісні емоційні зв'язки та прив'язаність, механізми винагороди й внутрішньої мотивації досягнень, інтелектуальні здібності, виконавчі функції, а також культурно зумовлені системи переконань і традицій, зокрема, релігія.

Мета статті – висвітлити роль залученості до музичних колективних практик у формі воркшопів для підтримки резиліентності внутрішньо переміщених молодших школярів.

Як засвідчують численні дослідження включення до музичної діяльності різного типу має значний потенціал для підтримки резиліентності, емоційного відновлення та соціальної інтеграції дітей, які пережили травматичний досвід війни. Це робить дослідження ролі музики в освітньому процесі дітей внутрішньо переміщених осіб вчасним і соціально значущим для українського контексту.

Останні дослідження М. Gerber et al [5], М. Fraser [4], А. Lamont, [7], L. Nijs and G. Nicolaou [10] підтверджують потенціал музики та її властивостей позитивно впливати на емоційний стан людини, сприяти підтримці відчуття самоконтролю, концентрації та фокусування, усвідомлення власного «Я» і самоідентифікації в нових обставинах. Певні аспекти ролі музики у підтримці дітей до адаптації до нових умов життя, а саме вилученої міграції в Ірландії, нами також було висвітлено у якісному дослідженні А. Kenny & О. Lukianchenko [6], О. Лук'яненко [2]. Дослідження продемонструвало, що залучення дітей до музичних імпровізацій, створення казкових сюжетів та колективного музикування в умовах вимушеної міграції українських дітей було не лише засобом їх емоційного вираження, стимулювання уяви та фантазії, а й інструментом для відчуття приналежності та конструювання дитячих надій на мирне життя, що в свою чергу підтримувало їх життєстійкість.

Враховуючи вищевикладене, було започатковано тематичне якісне дослідження щодо ролі музики в підтримці життєстійкості учнів початкової школи в умовах воєнних дій в Україні. Ця потреба була викликана посиленням дронівих та ракетних атак на м. Київ та Київську область наприкінці 2024/2025 навчального року. Дана стаття фрагментарно відображає досвід початкового етапу тематичного якісного дослідження, проведення якого стало можливим за підтримки наукового товариства Shevchenko Scientific Society (USA).

Організувавши спеціальне втручання та використовуючи музику як захисний фактор в підтримці життєстійкості дітей, зокрема учнів початкової школи, започатковано серію спеціальних музичних воркшопів в одній із шкіл Київської області м. Вишневе. Такі музично-творчі активні практики надали можливість учням усвідомити через музику своє «Я» в обставинах, що склалися, і викликах, пов'язаних із війною. Адже музика як специфічний вид мистецтва здатна формувати світовідчуття людини через емоційно-почуттєве сприймання та осмислення реальних життєвих подій і явищ.

На початковому етапі дослідження в Київській школі було отримано згоду від батьків щодо участі їх дітей у спеціально організованих музичних воркшопах. Зазначимо, що спеціальні музичні воркшопи передбачали відвідування їх дітьми без примусу, за бажанням у позачасний час.

Наступним етапом роботи було фіксування реального стану резиліентності учнів наприкінці завершення навчання у першому класі, відповідно концепції Masten, (2014). Дослідниця знаходила відповідність резиліентності дітей через призму їх здатності зберігати прогрес за ключовими віковими завданнями (age-salient developmental tasks), які є показниками успішного розвитку особистості на кожному етапі онтогенезу А. Masten [9, с. 18]. Саме збереження поступу в досягненні цих завдань попри дію несприятливих чинників, (дестабілізуючого впливу війни) і свідчить про наявність резиліентності.

Базуючись на ідеях О. Рудницької [3] щодо функції мистецтва, зокрема музичного, було підібрано ряд музичних творів, які втілюють доступні для сприймання учнів початкової школи позитивні образи та які здатні пробудити емоційну чутливість в дітях 7–8 років. Наприклад, твори із сюїти Е. Гріга «Пер Гюнт», Сен Санс твори із сюїти «Карнавал тварин», М. Лисенко номери з дитячої опери «Коза-дереза», музика до кінофільму «Wille Wonka» (2023) та інші. Означені твори використовувалися на воркшопах під час активного слухання із залученням дітей до вільного диригування, відтворення в вільних рухах певних змін в динаміці, силі звучання твору та інших особливостей того чи іншого музичного твору. Згодом, музичні

практики почали емоційно розкріпачувати дітей, надавати вихід внутрішній скутості, сприяти самовираженню.

Звучання української класичної музики та колективні співи пісень українських композиторів також здійснювали вплив на підтримку культурної ідентичності дітей, формували у них почуття приналежності до українського народу, що є одним із ресурсних каналів резиліентності в умовах викликів війни.

Висновки. Запроваджені активні музичні практики (слухання музичних творів, вільне диригування, імпровізаційні рухи під музику) дозволили дітям безпечно виражати власні переживання й емоції. Залучення дітей до української музичної спадщини та колективного музикування сприяло зміцненню їхньої культурної ідентичності та емоційної стійкості в умовах війни. Музичні практики також допомогли налагодити соціальні зв'язки й підтримати емоційну регуляцію через аналіз емоцій та спільну взаємодію. Подальше дослідження ролі музики у формуванні та підтримці резиліентності дітей потребує розширення тривалості періоду спостереження та залучення додаткових методик для комплексної оцінки ефективності застосованих практик.

Література

1. Життя дітей під час війни. Україна. Лютий 2024. Звіт ЮНІСЕФ. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/43321/file/The%20summary%20report%20of%20the%20Survey%20of%20Ukrainian%20parents_ua.pdf.pdf (дата звернення: 13.10.2025).
2. Лук'янченко О. М. Роль музики в процесі адаптації українських школярів в умовах вимушеної міграції : матеріали I Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті Володимира Бондаря (Київ, 3 жовтня 2024 р.). Київ, 2024. С. 113–117 URL:<https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/2dfcbddb-4631-42df-861e-4d1ddd78b4ca>
3. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник. Київ, 2002. 270 с.
4. Fraser M. Music, Stress, And Resilience: Proceedings of The National Conference On Undergraduate Research (NCUR). Eastern Washington University, Cheney, (Washington, 2015 April 16–18) URL: <https://libjournals.unca.edu/ncur/wp-content/uploads/2021/07/1432-Fraser-Margaret-Ginger-1.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).
5. Gerber M. M., Hogan L. R., Maxwell K., Callahan J. L., Ruggero, C. J., & Sundberg T. Children after war: A novel approach to promoting resilience through music. *Traumatology: An International Journal*. 2014. № 20(2). P. 112–118. DOI:10.1037/h0099396

6. Kenny A., & Lukianchenko O. (2025). Ukrainian Children Making Music in an Irish School: A Temporary Place to Be?. *Music and Arts in Action*. 2025. № 9(82). P. 46–65. URL: <https://www.musicandartsinaction.net/index.php/maia/article/view/279> (дата звернення: 1.09.2025).

7. Lamont A. (2021). Making a Difference with Music Psychology Research: Strategy, Serendipity, and Surviving a Global Pandemic. *Music & Science*. 2021. Vol. 4. DOI:10.1177/20592043211105001

8. Masten A. S. Resilience in developing systems: progress and promise as the fourth wave rises. *Development and psychopathology*. 2007. Vol. 19, № 3. P. 921–930. DOI:10.1017/S0954579407000442

9. Masten, A. S. Ordinary magic: Resilience in development. The Guilford Press, 2014.

10. Nijs, L., & Nicolaou, G. Flourishing in Resonance: Joint Resilience Building Through Music and Motion. *Frontiers in psychology*. 2021. Vol. 12, № 666702. P. 1–17. DOI:10.3389/fpsyg.2021.666702

Дослідження було проведено за підтримки Гранту Наукового Товариства імені Шевченко в США (Grants Shevchenko Scientific Society, USA).